

Linnut

vuosikirja 2010

LUONNONTIETEELLINEN
KESKUSMUSEO

Vuoden 2010 laji – kaakkuri

Kalevi Eklöf, Lasse Kosonen & Pertti Virta

Vuoden 2010 BirdLifeSuomen toisena seurantalajina oli kaakkuri. Sen levinneisyyttä, kannan kokoa ja poikastuottoa selvitettiin vuoden aikana Suomessa. Eniten kaakkureita on Lapissa, Kymenlaaksossa, Pirkanmaalla, Etelä-Savossa, Uudellamaalla, Kainuussa, Keski-Suomessa ja Päijät-Hämeessä. Vähiten niitä on Varsinais-Suomessa, Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla, Merenkurkussa ja Pohjois-Savossa. Koko maan pesimäkannaksi arvioitiin 600–750 paria, joka on selvästi pienempi kuin aikaisemmat arviot. Kirjoittajat pitävätkin aikaisempia arvioita liian optimistisina, koska kaakkurin kanta tuskin on muutamana viime vuosikymmenenä kovin voimakkaasti taantunut, vaan pikemminkin pysynyt melko vakaana. Nykyinen poikastuotto riittää pitämään kannan useimmilla alueilla varsin vakaana.

Kaakkuriseuranta 2010

Suomessa on toiminut BirdLifen Suomen siipien alla kuikkalintutyöryhmä vuodesta 2008 lähtien, joka on myös julkaissut omaa nettijulkaisua nimeltä Gavia. Nyt se on ilmestynyt neljä kertaa.

Birdlife Suomen vuoden 2010 lajit olivat kuikka ja kaakkuri. Tarkoituksena oli selvittää näiden lajien levinneisyyttä ja kannan kokoa Suomessa. Kirjoittajat keskittyivät kaakkuriin ja tulokset esitetään tässä yhteydessä. Kaakkurihavaintoja kerättiin myös kuikkalintutyöryhmän omalla lomakkeella.

Kaakkuri on kiitollinen seurantalaji siinä mielessä, että eri paikallisyhdistysten alueilla on kaakkurin nykytilanne tunnettu kohtalaisen hyvin tähänkin asti. Laji on helpohko inventoitava ja ainakin maaseudun suurelle yleisölle kohtalaisen tuttu äänekkäänä, pesäpaikkauskollisena ja huomiota herättävänä lajina.

Kaakkurivastaavina eri yhdistyksissä toimivat projektivuoden ajan seuraavat henkilöt:

Etelä-Karjalan lintutieteellinen yhdistys ry
– Klaus Jernström

Etelä-Savon lintuharrastajat Oriolus ry
– Pekka Heikkilä

Helsingin seudun lintutieteellinen yhdistys Tringa ry – Johan Ekroos

Kainuun lintutieteellinen yhdistys ry
– Jouni Ruuskanen

Kanta-Hämeen lintutieteellinen yhdistys ry
– Ilkka Hakala

Kemi-Tornion lintuharrastajat Xenus ry
– Veli-Matti Korpimäki

Keski-Pohjanmaan lintutieteellinen yhdistys ry
– Sami Salonkoski

Pohjois-Savon Lintuyhdistys Kuikka
– Sanna Mäkeläinen

Kuusamon lintukerho ry
– Heikki Suoraniemi

Kymenlaakson lintutieteellinen yhdistys ry
– Lassi Kujala

Lapin lintutieteellinen yhdistys ry
– Olli-Pekka Karlin

Lounais-Hämeen lintuharrastajat ry
– Eino Salo

Ostrobothnia Australis rf
– Ralf Wistbacka

Pirkanmaan lintutieteellinen yhdistys ry
– Lasse Kosonen

Pohjois-Karjalan lintutieteellinen yhdistys ry
– Harri Kontkanen

Pohjois-Pohjanmaan lintutieteellinen yhdistys ry
– Jani Suua

Porin lintutieteellinen yhdistys ry
– Janne Lampolahti

Porvoon seudun lintuyhdistys ry
– Tiina Mäkelä

Päijät-Hämeen lintutieteellinen yhdistys ry
– Timo Metsänen

Rauman seudun lintuharrastajat ry
– Veli Puputti

Suomenselän lintutieteellinen yhdistys ry
– Jouko Pihlainen

Suupohjan lintutieteellinen yhdistys ry
– Turo Tuomikoski

Turun lintutieteellinen yhdistys ry
– Asko Suoranta

Ålands Fågelskyddsörening rf
– Ralf Carlsson

Kaakkurin *Gavia stellata* poikanen kyhöttää emon kyljessä kun toista vielä haudotaan. Pieni poikanen syö pesäsaaren rahkasammalreunusta. HANNU KEKKONEN

Kaakkurien *Gavia stellata* kanta on niukin vähäjärvisellä Varsinais-Suomen alueella, Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla, Merenkurkussa ja jostakin syystä myös runsasjärvisessä Pohjois-Savossa. Koko Suomessa pesinee 600–800 kaakkuriparia. JORMA TENOVUO

Uhkatekijöitä ja kanta-arvioita

Kaakkuriin on liitetty jo pitkään vähenevän ja uhanalaisen linnun leima (esim. Pakarinen & Järvinen 1984). Varmastikin laji on sadan vuoden aikana vähentynyt; siksi mitattavia esim. ampumistilastot kaakkurin kannalta olivat ennen kuikkalintujen rauhoitusta vuonna 1961. Metsästyksen lisäksi pesimäpaikkojen tuhoutuminen metsä- ja suo-ojitusten myötä sekä haudonta-aikainen häirintä lienevät tärkeimmät pitkän ajan syyt lajin vähenemiseen. Soiden ojitus muuttaa veden pintaa, mutta ei välttämättä estä kaakkuria pesimästä. Vaikeutena on usein se, että ranta kuivuessaan heinittyy ja estää poikasta nousemasta rantatörmälle. Poikasten on todettu (useita havaintoja) syöväen pesimäsaarien ja rantojen sammalreunusta, mikä voi olla tarpeen poikasten ruoansulatukselle. Kolmen poikasen kuolinsyytutkimukset Oulun Eviralla (2-, 4- ja 6-viikkoisista poikasista) osoittivat kaikkien syöneen jotain kasvisperäistä ainesta (K.Eklöf). Heinittymisen myötä tämäkin etu häviää. Häirinnän lisääntymiseen taas ovat vaikuttaneet pesimälampien rantojen

rakentaminen ja metsäautoteiden ulottuminen pesimälampien rantaan, mikä on mahdollistanut myös retkeilyn lisääntymisen pesimälampien rannoilla ja välittömässä läheisyydessä. Myös petojen saalistuksella on oma vaikutuksensa. Rantoja pitkin liikkuvat pienpedot, varis- ja lokkilinnut ja jopa kurki ovat potentiaalisia uhkia kaakkurimunille ja poikasille. Talvehtimisalueilla on myös omat ongelmansa, kuten kalaverkot ja öljykatastrofit, joihin menehtyy kaakkureita. Myös suuret tuulipuistot voivat vaikeuttaa talvehtimistä Saksan ja Tanskan vesillä (Dierschke ym. 2006).

Uudenkin uhanalaisluokituksen (joulukuu 2010) mukaan kaakkuri on luokiteltu silmällä pidettäväksi (NT). Tässä yhteydessä sen pesimäkannaksi on arvioitu 1500–2000 paria ja Euroopan kannaksi 32 000–92 000 paria. Lajin asemaa luonnehditaan vakaaksi, mutta ei palautuneeksi aiemmas-ta taantumasta.

Monilla alueilla kanta onkin pysynyt varsin vakaana, vaikka paikoin taantumista on havaittavissa. Toisaalta myös uusia pesimälampia tulee ilmi.

Suomen lintuatlas (Väisänen ym. 1998) kertoo lajin taantuneen myös koko Euroopassa. Siinä arvioidaan Euroopan pesimäkannaksi 61 000–140 000 paria. Sen mukaan suurin osa Euroopan puolen kaakkureista pesii Venäjällä, jossa pesii karkeasti arvioiden 50 000–100 000 paria. Lintuatlaksen arviot muiden Euroopan maiden pesimäkannasta ovat:

Grönlanti 5000–30 000 paria
Norja 2000–5000 paria
Islanti 1000–2000 paria
Ruotsi 1000–1500 paria
Brittein saaret 1400 paria
Suomi 900–1100 paria
Huippuvuoret 100–1000 paria
Irlanti 10 paria
Färsaaret 10–15 paria

Euroopan maiden kannan arviot vaihtelevat siis suuresti riippuen kunkin alueen tutkimuksen tasosta ja tarkkuudesta. Suomen kanta useimmissa arvioissa on pysynyt jo viitisen vuosikymmentä 600–2000 parin välissä (useat eri lähteet). Nyt saadun aineiston perusteella olikin mahdollista tehdä uusi arvio Suomen tämänhetkisestä pesivästä kaakkurikannasta.

Tulokset

Parimäärät perustuvat kesän 2010 laskentoihin ja kannan arviot ovat paikallisyhdistysten omia arvioita. Taulukossa 1. on esitetty kaakkurien pesimätulokset ja arviot pesimäkannasta toimialueittain. Huomioita muutamilta toimialueilta:

Uusimaa

Tringan alueen kaakkurit tunnetaan kohtalaisen hyvin (V. Kuntsi, P. Virta ja V-M. Väänänen) . Solosen ym. (2010) mukaan kanta voi olla jopa 40 paria. Uudenmaan kaakkuriparit pesivät lähes kaikki Hyvinkää-Helsinkiin länsipuolella. Usean parin keskittymisiä ovat Pohjan-Karjaan seutu, Nuuksion alue ja Vihdin alue. Hyvinkään kanta on taantunut voimakkaasti ja myös Nuuksion järviylängöllä kanta oli pienessä laskussa v. 2010, vaikka alueella kanta kasvoi kymmenessä vuodessa yhdestä kahdeksaan pariin (Solonen ym. 2010). Solosen ym. (2010) mukaan Uudenmaan kaakkurikanta on viimeisten 15 vuoden aikana runsastunut. Hyvä poikastuotto ja lajin pitkäikäisyys ovat tukeneet tätä kehitystä, vaikka vuoden 2010 tulokset viittaavat lievään taantumiseen.

Kainuu

Kainuun alueella kaakkuriparit suosivat pienten lampien ohella myös suurimpien järvien (esim. Oulujärvi ja Kiantajärvi) tuntumassa.

Kanta-Häme

Kanta-Hämeen pesinnät tunnetaan varsin hyvin 1970-luvulta lähtien (Eklöf 1981, Eklöf & Lokki 1984). Nykyinen kanta on laskusuunnassa ja pesintöjä on ollut viime vuosina yhä vähemmän. Arvio alueen parimääräksi on 18, joista kolme on pesimättömiä pareja. Kuvaavaa pesäpaikoissa on, että Hauholla ja Tuuloksessa jokaisella pesälammella on mökki. Kesän 2010 poikastuotto jäi pieneksi.

Kemi-Tornio

Kemi-Tornion alue tunnetaan melko hyvin. Kanta on kuitenkin ollut viime vuosina laskussa, mutta esim. Simon Martimoaavalla pesii runsas kaakkurikanta (Korpimäki & Rauhala 2007). Se voimistui selvästi sen jälkeen, kun alue rauhoitettiin metsästykseltä 1990–95. Kanta kasvoi aina 2001 asti, jolloin suon lammilla pesi 21 paria. Sen jälkeen kanta alkoi taas pienentyä.

Keski-Pohjanmaa

Keski-Pohjanmaan alueella on paljon tutkittomia paikkoja ja tiedot perustuvat menneiden vuosien atlaslaskentoihin. Pesintöjä todettiin vain 7, kanta arvioitiin 18:ksi, mutta kokonaisarvio on 20–22.

Keski-Suomi

Lajin esiintyminen sijoittuu alueen pohjoisosiin, jossa on myös paljon huonosti tutkittuja järviä. Vuoden 1992 pesiväksi kannaksi arvioitiin 20–30 paria (Virtanen ym. 1992), mikä epäilemättä oli liian varovainen arvio tämän päivän näkökulmasta.

Taulukko 1. Kaakkurin todetut pesinnät, pesimäkannan arvio ja poikastulos/pesintä eri paikallisyhdistysten alueilla v. 2010 (taulukosta puuttuvat Ahvenanmaa, Lounais-Häme ja Lappi).

Alue	Pesinnät	Arvio	Poikastuotto
Etelä-Karjala	18	30	1,06
Etelä-Savo	26	50	1,64
Uusimaa	26	30	1,12
Kainuu	27	70	1,26
Kanta-Häme	14	18	0,64
Kemi-Tornio	14	20	1,0
Keski-Pohjanmaa	7	20	0,86
Keski-Suomi	39	75	1,0
Kuusamo	3	3	?
Kymenlaakso	26	37	0,85
Merenkurkku	0	2	?
Pirkanmaa	63	70	1,14
Pohjois-Karjala	22	45	0,68
Pohjois-Pohjanmaa	21	45	1,52
Pohjois-Savo	9	11	1,67
Päijät-Häme	30	40	1,0
Satakunta	8	21	?
Suomenselkä	8	21	1,86
Suupohja	4	10	0,75
Varsinais-Suomi	11	20	1,2

Pohjois-Savo

Pohjois-Savon alueella kaakkuri on jo pitkään ollut harvalukuinen. Paikallislinnustokirjassa vuonna 1999 (Ruokolainen & Kauppinen 1999) arveltiin pesiväksi kannaksi 10–20 paria. Kuopion seudulta kaakkuri on kadonnut.

Kuusamo

Kuusamon alueella kaakkuripaikkoja on yllättävän vähän. Vain kolme pesintää todettiin vanhastaan tunnetuilla järvilla ja sen enempää alueelta ei tunnetakaan.

Kymenlaakso

Kymenlaaksossa kaakkurikanta on kohtalaisen vahva. Alueella on tehty paljon tekosääriä kaakkureille (yli 100, M. Heino).

Lappi

K. Eklöfin ja Martti Rikkosen inventointeihin ja arviointeihin vuosina 2001–2010 perus-

tuva kanta on 86 paria, jota on tarkennettu Tiiran tiedoilla. Koko Lapin kannaksi arvioidaan 100 paria. Poikastuottoa ei voitu arvioida puutteellisen seurannan vuoksi.

Päijät-Häme

Alueen kannan kehitys on viime vuosina arvioitu vakaaksi.

Suomenselkä

Kirjassa Suomenselän linnusto (Hutri ym. 1999) pesintään viittaavat havainnot sijoittuvat pääasiassa tasaisesti eri kuntiin lukuun ottamatta laajan alueen länsiosia.

Varsinais-Suomi

Maakunnassa on kaksi erillistä pesimäaluetta, Kiskon-Suomusjärven alueella ja pohjoiskoillisosien soilla. Varsinais-Suomen kannan on katsottu olevan vakaa tai lievässä kasvussa (Lehikoinen ym. 2003).

Kaakkuriin *Gavia stellata* on liitetty pitkään vähenevän ja uhanalaisen linnun leima. Laji on sadan vuoden aikana varmasti vähentynyt, niin mittavia mm. ampumistilastot sen kannalta olivat ennen kuikkalintujen rauhoitusta vuonna 1961. HANNU KEKKONEN

Ahvenanmaa

Ralf Carlsson kiteytti Ahvenanmaan tilanteen kirjessään seuraavasti: "1970-luvun lopusta vuosiin 1985–86 laji pesi kolmessa pienessä järvestä Getan alueella ja siitä lähtien olen käynyt kahdella noista järvestä, mutta kolmannessa vain satunnaisesti ja viimeisen kerran viime vuonna (2009). Siinä järvestä kaakkuri pesi vain yhtenä tai kahtena vuonna. Viimeiseen kymmeneen vuoteen en ole lajia nähnyt."

Lounais-Häme

Tammelán Torrónsuolla on vanha pesimäpaikka, mutta vuonna 2010 alueella ei tavattu pesiviä kaakkureita (Jouko Alhainen).

Merenkurkku

Merenkurkun alueella kaakkuri on niukka, yhtään pesintää ei todettu 2010, mutta alueella arvioidaan pesivän kaksi paria.

Pirkanmaa

Pirkanmaan kaakkurikantaa on seurattu 1980-luvun alkupuolelta lähtien (Kosonen 1985, Kosonen ym. 1993) ja sitä on pidetty jo 30 vuoden ajan varsin vakaana. Projektivuosiin ei tuonut tähän muutosta. Pesintöjä oli 63, kokonaisarvioksi voidaan hahmotella varovasti 70. Poikastuotto oli 1,14. Lajin vahvoja alueita ovat olleet toisaalta Tampereen länsipuolen ja toisaalta itäpuolen kunnat sekä Pirkanmaan pohjoisosat. Paikoin on havaittu myös parien taipumusta keskittyä pieniin yhdyskuntiin, jopa kaksi–neljä paria samalle järvelle (Töttö 1992, 1993). Kyseisellä viiden hehtaarin järvellä on tosin kahtena viime vuonna pesinyt onnistuneesti enää yksi pari.

Pohjois-Karjala

Vuonna 1996 parimääräksi arvioitiin 35–45 (Matero ym. 1996). Kannanarvio perustuu Hottolan 1992–93 vesi- ja ympäristöpiirille tekemään selvitykseen. Kanta tuntuu näihin päiviin asti pysyneen kohtalaisen vakaana.

Satakunta

Satakunnasta saatiin varsin niukasti havaintoja eikä esim. poikastuotosta ole tietoja. Rautan alueella ei ole pesimälampia.

Kokonaisarvio Suomesta

Vuoden aikana todettiin pesintöjä 462. Paikallisten lintuyhdistysten arviot oman alueensa pesivästä kannasta yhteenlaskettuna saadaan koko Suomen pesiväksi kannaksi 740 paria. Yhdistysten aineiston lisäksi on käyty läpi myös Metsähallituksen, lintuatlaksen, Tiiran ja rengastustoimiston tiedot. Tietojen perusteella Suomen pesiväksi kaakkurikannaksi voidaan arvioida 600–750 paria, joista 600 lienee lähempänä oikeaa. Tämä on huomattavasti vähemmän kuin Suomen lintuatlaksessa (1998) esitetty 900–1100 paria tai uuden uhanalaisarvioinnin 1500–2000 paria. Näin suureen kannan pienenemiseen emme kuitenkaan usko, vaan 1900-luvun alkupuolelta todennäköisesti tapahtuneen vähentymisen jäl-

Kaakkurin *Gavia stellata* poikasille maistuvat hopeakylkiset särkikalat. HANNU KEKKONEN

keen lajin kanta on pysynyt varsin vakaana viimeiset 20 vuotta., vaikka paikoin taantumista onkin havaittavissa. Toisaalta osa vanhoista pesimäpaikoista autioituu ja uusia pesimälampia vallataan. Poikastuotoksi saatiin 1,13 paria kohti, mikä riittää kannan pitämiseksi varsin vakaana ottaen huomioon kaakkurin pitkäikäisyys. Pakarisen ja Järvisen (1984) mukaan 0,9 poikasta paria kohti riittää pitämään kannan vakaana.

Kaakkuri on niukimmillaan luonnollisesti vähäjärvisellä Varsinais-Suomen alueella, Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla, Merenkurkussa ja jostakin syystä myös Pohjois-Savossa. Ahvenanmaan aikaisempi niukka kanta näyttää hupenneen olemattomiin. Eniten kaakkureita on Kymenlaaksossa, Etelä-Savossa, Uudellamaalla, Kainuussa, Keski-Suomessa, Päijät-Hämeessä, Pirkanmaalla ja luonnollisesti laajassa Lapissa.

Yhdistyksien aineistoista jäi arvelujen varaan kolmisensataa paria. Näistä pareista sekä poikastuotosta ja pesäpaikoista (ranta/saari/tekosaari) kaipaisimme tarkennuksia. Otamme mielellämme vastaan myös muuta havaintoaineistoa kaakkurista. Kaikki havainnot voi osoittaa paikallisyhdistyksille. Tarkemmat ohjeet saa yhdistysvastaavilta tai osoitteesta www.birdlife.fi/gavia.

Kirjoittajien osoitteet / Authors' addresses

KE: Suvirinne 35, 14300 Renko
kalevi.eklof@virpi.net

LK: Vähäjärventie 84, 37310 Tottijärvi
lasse.kosonen@tampere.fi

PV: Keskuskatu 44, 10300 Karjaa
perttivi@gmail.com

Kirjallisuus

- Dierschke, V., Garthe, S., Mendel, B. 2006: Possible conflicts between offshore wind farms and seabirds in the German sectors of North Sea and Baltic Sea. 24 s.
- Hutri, H. ym. 1999: Suomenselän linnusto. – Suomenselän lintutieteellinen yhdistys ry, 343 s.
- Eklöf, K. 1981: Kaakkuri – uhanalainen. – Kanta-Hämeen linnut 5:41–44.
- Eklöf, K. & Lokki, J. 1983: Kaakkurin (*Gavia stellata*) pesinnän onnistumisesta Hämeessä. – Kanta-Hämeen linnut 7:4–7.
- Korpimäki, V.-M., & Rauhala, P. 2007: Kemi-Tornion seudun kaakkurit. – Sirri 32:48–50.
- Kosonen, L. 1985: Pirkanmaan kaakkurikanta vaikuttaa elinvoimaiselta. – Lintuviesti 10:102–105.
- Kosonen, L., Salonen, J., Salonen, V. & Töttö, P. 1993: Pirkanmaan kaakkurikanta melko vakaa. – Lintuviesti 18:116–125.
- Lehikoinen, E., Gustafsson, E. ja muut. 2003: Varsinais-Suomen linnut. – Turun lintutieteellinen yhdistys ry. Turku, 416 s.
- Matero, J., Miettinen, J., Lehtoranta, H. & Juvas, R. 1996: Pohjois-Karjalan uhanalaiset – linnustomuutosten synkeämpi puoli. – teoksessa: Pohjois-Karjalan linnut. ss. 35–54.
- Pakarinen, R. & Järvinen, O. 1984: Suomen nykyinen kaakkurikanta. – Lintumies 19:46–54.
- Ruokolainen, K. & Kauppinen, J. 1999: Kuopion ja Pohjois-Savon linnusto. Kuopion luonnontieteellisen museon julkaisuja 5. 343 s.
- Solonen, T. & Lehikoinen, A. & Lammi, E. 2010: Uudenmaan linnusto. – Helsingin seudun Lintutieteellinen yhdistys Tringa ry. 509 s.
- Töttö, P. 1992: Kaksi pesivää kaakkuriparia samalla lammella. – Lintuviesti 17:72–74.
- Töttö, P. 1993: Kaakkurin sosiaalisuudesta ja vähän muustakin – Lintuviesti 18:98–103.
- Virtanen, J., Högmänder, H. & Tuikka, K. 1992: Keski-Suomen linnusto. – Keski-Suomen lintutieteellinen yhdistys ry, 168 s.
- Väisänen, R.A., Lammi, E. & Koskimies, P. 1998: Muuttuva pesimälinnusto. – Otava 567 s.